QORTI CIVILI
PRIM'AWLA
ONOR IMHALLEF ANNA FELICE
(SEDE KOSTITUZZJONALI)

Illum 30 ta' Jannar, 2020

Rikors Guramentat Nru: 120/2018 AF

Oliver Grima

vs

Avukat Generali

Il-Qorti:

Rat ir-rikors guramentat ta' Oliver Grima, li permezz tiegħu wara li ġie premess illi:

Ir-rikorrenti gie mressaq u pprezentat taht arrest quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Malta) bhala Qorti Struttorja nhar id-29 ta' Settembru 2003.

Sal-20 ta' Lulju 2005, il-prosekuzzjoni kienet ghadha ma ghalqitx il-provi taghha, u l-Qorti hasset li ghandha tigbed l-attenzjoni tal-Ufficjal Prosekutur u widdbet li:

> *"minn din il-kawza ilu ma jsir xi haga effettiva mill-5 ta' Novembru 2003 … l-artikoli ilhom li hargu minn Jannar 2004 f'liema nota ta' rinviju l-Avukat Generali ntalbet tisma' l-ahhar provi tal-prosekuzzjoni"* (vide folio 71 tal-process kriminali).

Ghalkemm fis-seduta tal-20 ta' Lulju 2005, il-Qorti ordnat lill-Ufficjal Prosekutur biex fis-segwenti seduta ghandu jtella' x-xhieda kollha tal-Prosekuzzjoni li kien ghad fadal, u li fin-nuqqas ta' dan il-Qorti kellha tibda tisma' l-provi difiza prevja ghall-istess procedura sommarja, xorta wahda l-prosekuzzjoni damet <u>sentejn ohra</u> sabiex ghalqet il-provi taghha.

Fost ir-ragunijiet wara d-dewmien tal-gheluq tal-provi tal-prosekuzzjoni kien hemm intopp li seta' facilment jigi evidat mill-prosekuzzjoni, u dan fir-rigward tal-fatt illi n-nomini tal-Patologisti ma ezistewx fl-Inkjesta Magisterjali. Dan gharrfitu l-Qorti lill-prosekuzzjoni li ma kelliex konjizzjoni ta' dan in-nuqqas.

Il-kawza giet deciza nhar it-28 ta' Awwissu 2013, proprju ghaxar snin wara l-ftuh taghha.

L-istess sentenza giet appellata u ulterjorment deciza fis-16 ta' Ottubru 2018.

Bilkemm hemm ghalfejn jinghad illi t-trapass ta' hmistax-il sena biex tigi deciza tali kawza mhuwiex zmien ragjonevoli.

Matul dawn il-hmistax-il sena, r-rikorrent kien suggett ghal sekwestru tal-flejjes u l-proprjetà mobbli u immobbli kollha li kienu dovuti jew imissu lilu jew kienu proprjetà tieghu u kien ukoll projbit milli jittrasferixxi jew jiddisponi minn xi proprjetà mobbli jew immobbli.

Ghar-ragunijiet premessi, tul il-perjodu ta' dawn il-hmistax-il sena d-dritt tar-rikorrenti ghas-smiegh xieraq fi zmien ragonevoli, sancit fl-Artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropeja

ghad-Drittijiet tal-Bniedem u Libertajiet Fundamentali hekk kif applikabbli bhala parti fil-Ligi Maltija bis-sahha tal-Kap. 319, kif ukoll fl-Artikolu 39(1) tal-Kostituzzjoni ta' Malta, gie lez.

Intalbet din il-Qorti sabiex:

1. Tiddikjara li t-trapass taz-zmien li l-proceduri istitwiti kontra r-rikorrenti fl-ismijiet Il-Pulizija vs Oliver Grima, li gew finalment decizi mill-Qorti tal-Appell nhar is-16 ta' Ottubru 2018, hadu biex ikunu maghluqa u cioè trapass ta' hmistax-il sena, kien wiehed li jmur kontra l-principju ta' smiegh xieraq fi zmien ragonevoli sancit fl-Artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropea kif ukoll fl-Artikolu 39(1) tal-Kostituzzjoni ta' Malta.

2. Tindirizza dan in-nuqqas u ksur ta' drittijiet fundamentali tal-bniedem b'kumpens gust u dan taht dawk il-provedimenti xierqa u opportuni.

Bl-ispejjez kontra l-intimat.

Rat ir-risposta tal-Avukat Generali, li permezz tagħha eċċepixxa illi:

Ghalkemm il-kawza kriminali damet b'kollox xi hmistax-il sena biex inqatghet ma jfissirx b'daqshekk li b'mod awtomatiku ghandu jinstab li kien hemm dewmien ingustifikat jew dewmien attribwibbli lill-Istat. Tabilhaqq hija gurisprudenza kostanti u stabbilita li l-irragonevolezza taz-zmien m'ghandux jigi determinat fl-astratt jew minn numru ta' snin li tkun damet ghaddejja l-kawza, imma ghandu jitqies fid-dawl tac-cirkostanzi partikolari tal-kaz li jkun.

Huwa mizmum ukoll li ma hemm l-ebda *time limit* li l-Qorti trid bilfors tosserva fil-kors tal-procedura quddiemha ghax inkella l-interessi tal-gustizzja jigu ppregudikati minhabba ghaggla zejda.

Sabiex dina l-Onorabbli Qorti tkun tista' tqis b'mod serju t-talba tar-rikorrent taht l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea u l-artikolu 39(1) tal-Kostituzzjoni ta' Malta jrid jigi ppruvat li mhux biss il-kaz dam pendenti izda li tali dewmien kien wiehed

kappriccjuz u mahsub biss biex jizvantaggjah fit-tgawdija tad-drittijiet tieghu skond il-ligi. Sewwasew fil-kaz tal-lum id-dewmien ma kienx wiehed kappriccjuz jew irragonevoli izda kien dovut minhabba n-natura u l-komplessità tal-proceduri in kwistjoni. Bizzejjed jinghad li waqt il-proceduri gew mahtura diversi esperti u gew imressqa ghadd kbir ta' xhieda.

Ghaldaqstant ghar-ragunijiet fuq imfissra t-talbiet imressqa minn Oliver Grima ghandhom jgu michuda bl-ispejjez kontra tieghu.

Semgħet ix-xhieda prodotti.

Rat in-noti ta' sottomissjonijiet tal-partijiet.

Rat l-atti kollha.

Ikkunsidrat illi permezz ta' dawn il-proċeduri, r-rikorrent qiegħed jitlob lil din il-Qorti ssib illi ġie leż id-dritt fundamentali tiegħu għal smigħ xieraq kif sanċit permezz tal-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u l-artikolu 39(1) tal-Kostituzzjoni minħabba dewmien sabiex ġew deċiżi finalment il-proċeduri kriminali fl-ismijiet Il-Pulizija vs Oliver Grima. Huwa qiegħed jitlob ukoll kumpens fl-għamla ta' danni non pekunjarji.

Mill-provi prodotti jirriżulta li r-rikorrent tressaq taħt arrest quddiem il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti Istruttorja nhar id-29 ta' Settembru 2003 akkużat talli kkaġuna l-mewt involontarju ta' George John Grima, talli fl-istess ċirkostanzi kkaġuna ferita gravi per durata involontarja fuq il-persuni ta' Abison Degiorgio u Diane Grima u talli fl-istess data u ċirkostanza ikkaġuna ħsara involontarja a dannu ta' Abison Degiorgio. Dakinhar, ir-rikorrent ingħata ħelsien mill-arrest b'diversi kundizzjonijiet, fosthom li jirraporta l-għassa tal-pulizija tad-distrett darba fil-ġimgħa. Il-każ ġie deċiż fl-ewwel istanza nhar it-28 ta' Awwissu 2013. Minn din id-deċiżjoni appella r-rikorrent. Il-Qorti tal-Appell Kriminali ddisponiet mill-appell permezz ta' sentenza tas-16 t'Ottubru 2018.

B'hekk jirriżulta li l-proċeduri kriminali fil-konfront tar-rikorrent ħadu mal-ħmistax-il sena biex jiġu deċiżi finalment. Ir-rikorrent jikkontendi li t-trapass ta' ħmistax-il sena jammonta għal dewmien irraġjonevoli fiċ-ċirkostanzi tal-każ u li għal dan id-dewmien jaħti l-Istat. L-intimat Avukat Ġenerali jeċċepixxi li ma kien hemm l-ebda dewmien irraġjonevoli tenut kont tan-natura u l-komplessita` tal-proċeduri in kwistjoni.

L-artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropea jaqra hekk:

> *"Fid-determinazzjoni tad-drittijiet ċivili u tal-obbligi tiegħu jew ta' xi akkuża kriminali kontra tiegħu, kullħadd huwa ntitolat għal smigħ imparzjali u pubbliku fi żmien raġonevoli minn tribunal indipendenti u imparzjali mwaqqaf b'liġi. Is-sentenza għandha tingħata pubblikament iżda l-istampa u l-pubbliku jistgħu jiġu esklużi mill-proċeduri kollha jew minn parti minnhom fl-interess tal-morali, tal-ordni pubbliku jew tas-sigurta nazzjonali f'soċjeta demokratika, meta l-interessi tal-minuri jew protezzjoni tal-ħajja privata tal-partijiet hekk teħtieġ, jew safejn ikun rigorożament meħtieġ fil-fehma tal-qorti f'ċirkostanzi speċjali meta l-pubbliċità tista' tippreġudika l-interessi tal-ġustizzja*."

Ir-rikorrent jinvoka wkoll l-artikolu 39(1) tal-Kostituzzjoni li jaqra hekk:

> *"Kull meta xi ħadd ikun akkużat b'reat kriminali huwa għandu, kemm-il darba l-akkuża ma tiġix irtirata, jiġi mogħti smigħ xieraq għeluq żmien raġonevoli minn qorti indipendenti u imparzjali mwaqqfa b'liġi."*

In linea ta' prinċipju ġenerali, issir referenza għas-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet Joseph Camilleri vs Avukat Generali, deċiża fis-27 ta' Mejju 2016, fejn dik il-Qorti enunċjat:

> *"Din il-Qorti sejra tibda billi tistharreg l-ilment tar-rikorrent dwar dewmien esagerat u irragjonevoli, tenut kont, fost affarijiet ohra, ta' tliet binarji principali ormai ben assodati fil-gurisprudenza patria u dik Ewropea, jigifieri il-komplessità tal-kaz, l-agir taz-zewg partijiet u 'what was at stake for the applicant in a given case.'*

In tema legali ssir referenza ghas-sentenza recenti ta' din il-Qorti datata 1 ta' Frar 2016 fl-ismijiet Anton Camilleri v. Avukat Generali, fejn inghad:

Jinsab ukoll assodat il-fatt li ma tezisti ebda lista komprensiva li tista' twassal lill-Qorti sabiex tiddikjara lezjoni tad-dritt ta' smigh xieraq abbazi ta' dewmien fil-proceduri. Ghalhekk, ghalkemm il-Qorti ghandha tikkunsidra l-fatturi fuq indikati ghandu jitqies kont tac-cirkostanzi partikolari tal-kaz in kwistjoni.

Jinsab ritenut illi:

"As regards the criteria for assessing whether the General Court has observed the reasonable time principle, it must be borne in mind that the reasonableness of the period for delivering judgment is to be appraised in the light of the circumstances specific to each case, such as the complexity of the case and the conduct of the parties [see, in particular, Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland v Commission, paragraph 181 and the case-law cited].

".... The Court has held in that regard that the list of relevant criteria is not exhaustive and that the assessment of the reasonableness of a period does not require a systematic examination of the circumstances of the case in the light of each of them, where the duration of the proceedings appears justified in the light of one of them. Thus, the complexity of the case or the dilatory conduct of the applicant may be deemed to justify a duration which is prima facie too long [see, in particular, Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland v Commission, paragraph 182 and the case-law cited]."

Dwar it-tifsira tal-kuncett ta' 'zmien ragjonevoli', l-Qrati taghna wkoll esprimew ruhhom u sostnew illi t-terminu fih innifsu ghandu element qawwi ta' diskrezzjonalità li jhalli f'idejn il-gudikant jiddetermina jekk fic-cirkostanzi partikolari tal-kaz, iz-zmien perkors sakemm il-persuna allegata tkun giet gudikata, kienx ta' tul tali li jeccedi dak li

> *hu jew ghandu jkun normalment accettabbli f'socjetà demokratika. Dan ifisser illi kull kaz ghandu jigi ezaminat fid-dawl tac-cirkostanzi specjali tieghu.'"*

L-istess Qorti fl-imsemmi kawża ta' Anton Camilleri vs Avukat Ġenerali, deċiża fl-1 ta' Frar 2016, kienet qalet hekk:

> *"... hu meqjus li l-ħtiega ta' smigħ xieraq għeluq zmien ragonevoli fil-kaz ta' procedura kriminali fl-artikolu 6 tal-konvenzjoni "is to guarantee that within a reasonable time, and by means of a judicial decision, an end is put to the insecurity into which a person finds himself as to his civil-law position or on account of a criminal charge against him; in the interest of the person in question as well as of legal certainty. This rationale entails that the provision also applies in cases where there is no question of detention on remand"; Van Dijk, van Hoof, van Rijn, Zwaak Theory & Practice of the European Convention on Human Rights (4th Edit, 2006), pg. 602 – 3.*
>
> *Illi għalhekk il-ħtiega ta' smigħ xieraq fi zmien ragonevoli taħt il-Konvenzjoni tinbena fuq il-fatt li (a) id-dewmien iqiegħed fil-periklu l-effettività u l-kredibiltà tal-gustizzja; (b) il-ħtiega li l-persuna mixlija tingħata l-opportunità ta' difiza xierqa u effettiva tant li jingħad li "the right to a speedy trial has traditionally been perceived as protecting two basic rights of the accused. First the accused should not for an unduly long period remain in a state of uncertainty about his fate or be subjected to a series of disabilities normally associated with the initiation of criminal proceedings. Secondly speedy proceedings are designed to safeguard the right of the accused to mount an effective defence; the passage of time may result in the loss of exculpatory evidence"; (c) d-dewmien joħloq fil-persuna mixlija li titħalla hekk għal zmien twil stat ta' incertezza fuq il-verdett tal-innocenza jew il-ħtija tagħha u fuq x'sejjer ikun id-destin tagħha; u (d) d-dewmien ta' proceduri kriminali għandu effett negattiv fuq il-fama tal-persuna mixlija."*

Finalment, fil-kawża ta' Zakkarija Calleja vs Avukat Ġenerali, tal-15 ta' Diċembru 2015, il-Qorti Kostituzzjonali rriteniet li:

"In tema legali jigi osservat li llum jinsab assodat, kemm fil-gurisprudenza patria kif ukoll f'dik Ewropeja, li biex jigi accertat jekk it-tul ta' zmien li hadu l-proceduri kienx ragjonevoli jew le ghall-finijiet tal-Kostituzzjoni u tal-Konvenzjoni, ghandhom jigu ezaminati c-cirkostanzi kollha partikolari tal-kaz specjalment il-komplessità tal-kaz li kien qed jigi deciz, kif gab ruhu r-rikorrenti fil-kors tal-proceduri li huwa qed jilmenta minnhom, kif imxew il-qrati fil-kors tal-istess process u x'kellu x'jitlef bhala konsegwenza tal-istess proceduri, oltre, ovvjament, kemm effettivament dam biex il-kaz jigi deciz b'mod finali.

Inoltre "l-fattur taz-zmien m'ghandux jigi determinat fl-astratt imma fid-dawl tac-cirkostanzi partikolari tal-kaz [ara Applik Nru 1103/6 kontra l-Belgju]."

Ma tezisti ebda lista komprensiva li tista' twassal lill-Qorti sabiex tiddikjara lezjoni tad-dritt ta' smigh xieraq abbazi ta' dewmien fil-proceduri, u ghalhekk il-Qorti trid tqis ic-cirkostanzi kollha partikolari ghall-kaz, inkluz il-kumplessità tal-mertu kif ukoll l-imgieba tal-partijiet."

It-test ta' dewmien raġjonevoli ma jiddentifikax żmien speċifiku li fihom il-proċeduri kriminali għandhom jiġu konklużi, wisq anqas m'hemm ċirkostanza waħda partikolari li tiddetermina x'inhu raġjonevoli. Iċ-ċirkostanzi kollha għandhom jittieħdu flimkien sabiex jiġi determinat jekk id-dewmien fil-proċeduri kienux raġjonevoli o meno.

Fid-dawl ta' dawn il-principji gurisprudenzjali, il-Qorti qieset l-iter tal-proceduri kriminali fil-konfront ta' Oliver Grima minn fejn jirriżulta li l-prosekuzzjoni damet sa Ġunju tal-2007, jiġifieri madwar tlett snin u nofs, sabiex għalqet il-provi tagħha. Mill-verbali tas-seduti quddiem il-Qorti tal-Maġistrati jirriżulta li tul dan il-perjodu diversi kienu dawk is-seduti li ġew iffissati mill-Qorti iżda li fihom ma ġara xejn u dan stante li jirriżulta li kien hemm żewġ seduti fejn ma sar xejn, tlett differimenti fuq ordni tal-Qorti, differiment ieħor għaliex dakinhar ġie dikjarat ġurnata ta' luttu, żewġ differimenti fuq talba tal-prosekuzzjoni u differiment ieħor fuq talba tad-difiża. Fis-seduta tal-20 ta' Lulju 2005, il-Qorti ġibdet l-attenzjoni tal-Uffiċjal Prosekutur li kien ilu

ma jsir xi ħaġa effettiva f'dawk il-proċeduri mill-5 ta' Novembru 2003. Il-każ ma jirriżultax illi kien xi wieħed ikkumplikat fejn ma jidhirx li kien hemm xi ħafna xhieda jew provi oħra li ma setgħux jitressqu f'anqas seduti.

Id-difiża imbagħad damet sal-24 ta' Jannar 2013 sabiex għalqet il-provi tagħha. Tul dawn il-ħames snin u nofs xehdu biss ir-rikorrent u żewġ xhieda b'dan illi jirriżulta mill-atti li tul dan il-perjodu intalbu sitt differimenti mid-difiża u kien hemm ħames differimenti fuq ordni tal-Qorti. Kien hemm ukoll sitt seduti fejn ma sar xejn għaliex l-aħħar xhud tad-difiża ma deherx sabiex jixhed, żewġ seduti fejn ma deher ħadd, seduta oħra fejn mhuwiex ċar mill-verbal tal-Qorti liema parti talbet differiment u seduta oħra fejn d-difiża sempliċiment iddikjarat li m'għandhiex provi aktar. Finalment, kien hemm differiment wieħed għaliex il-Qorti kellha bżonn aktar żmien għas-sentenza.

Fit-28 ta' Awwissu 2013 ingħatat sentenza mill-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Ġudikatura Kriminali, minn liema sentenza r-rikorrent intavola appell. L-ewwel seduta tal-appell kienet appuntata għal dakinhar tat-22 ta' Jannar 2014. L-appell ġie trattat fit-12 ta' Mejju 2014. Dakinhar, il-każ ġie differit għas-sentenza iżda l-Qorti tal-Appell damet sas-16 ta' Ottubru 2018 sabiex iddeċidiet il-każ.

Tenut kont ta' dan kollu, mill-iter proċesswali jirriżulta li kien hemm dewmien mhux ġustifikat biex ingħalqu definittivament proċeduri dwar inċident stradali li għalkemm traġiku, kien wieħed pjuttost sempliċi.

Din il-Qorti ma tikkondividix il-fehma tar-rikorrent li d-dewmien fil-proċeduri kien minħabba nuqqas min-naħa tal-prosekuzzjoni u l-awtorità ġudizzjarja biss u dan għaliex kien hemm seduti li ma seta' jsir xejn minħabba talbiet għal differiment min-naħa tal-legali tar-rikorrent.

Għalkemm huwa assodat in materja ta' dewmien għall-finijiet tal-artikolu 6 li jista' jkun hemm ċirkostanzi fejn dak it-tul ta' żmien ukoll jitqies li huwa raġjonevoli, bħal meta l-każ ikun komplikat u jkun jeħtieġ investigazzjoni dettaljata u akkurata u

kumpilazzjoni ta' ħafna xiehda, fil-każ tal-lum ma tressqet l-ebda prova li kien hemm din il-ħtieġa.

L-Avukat Ġenerali jargumenta li kien ir-rikorrent stess li tawwal il-proċeduri għaliex id-difiża damet kważi sitt snin sabiex għalqet il-provi tagħha. Filwaqt illi l-Qorti tikkonċedi li huwa minnu li r-rikorrent ikkontribwixxa għad-dewmien sabiex ġew deċiżi l-proceduri, l-Qorti tal-Maġistrati ma ħadet l-ebda provvediment biex tassigura d-dehra tax-xhud li kien għad jonqosha d-difiża u minħabba f'hekk il-proċeduri komplew jitwalu inutilment. Fil-fehma tal-Qorti, ma ngabret l-ebda xiehda li ma setgħetx, li kieku l-procedura tmexxiet b'għaqal u ħeffa, ingabret fi zmien ftit xhur.

Il-Qorti tqis li l-atteġġjament kemm tal-prosekuzzjoni kif ukoll tad-difiża, ikkontribwiet għad-dewmien sabiex jiġu konklużi l-proċeduri quddiem il-Qorti tal-Maġistrati. Madanakollu, parti sostanzjali mid-dewmien huwa attribwit għal nuqqas min-naħa tal-awtorità ġudizzjarja u dan għaliex kien hemm ammont sostanzjali ta' differimenti fuq ordni tal-Qorti tal-Maġistrati kif ukoll kellhom jgħaddu s-snin minn meta l-każ ġie differit l-ewwel darba għas-sentenza sabiex tingħata dik is-sentenza mill-Qorti tal-Appell Kriminali. Id-differimenti għas-sentenza kienu qegħdin jingħataw fuq ordni tal-Qorti għaliex il-Qorti kienet okkupata b'ġuri, xogħol ta' natura urġenti jew għaliex kien jeħtieġ aktar żmien sabiex tingħata s-sentenza.

Ġie kemm-il darba ritenut mill-Qrati Kostituzzjonali kif ukoll mill-Qorti Ewropea għad-Drittijiet tal-Bniedem li kull stat huwa responsabbli li jiggarantixxi biżżejjed riżorsi lill-awtoritajiet ġudizzjarji sabiex ikunu jistgħu joperaw mill-aktar mod effiċjenti. Fost dawn is-sentenzi wieħed isib is-sentenza mogħtija minn din il-Qorti diversament presjeduta fis-16 ta' Marzu 2018 fl-ismijiet Colin John Marland vs. The Attorney General, fejn intqal hekk:

> "*It is the State's duty to ensure that the judicial [process] can run its course without undue delay. The Constitutional Court has previously observed that the Maltese courts are burdened with a heavy case load which often serves as an obstacle to the speedy determination of cases. This Court agrees with the opinion expressed many times by this Court*

as otherwise composed and the Constitutional Court that there exists an inherent deficiency in the justice system because the public authorities are failing their duty [to] ensure that there are enough resources for the court to be able to perform its duties satisfactorily. In this regard, the Court makes reference to the teachings of the ECHR that: "…it is for the Contracting States to organise their legal systems in such a way that their courts can guarantee to everyone the right to a final decision within a reasonable time in the determination of his civil rights and obligations." [Frydlender v. France, ECHR 30979/96 decided 27th June 2000)."

Dan il-ħsieb ġie ikkonfermat mill-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza tagħha tad-29 t'Ottubru 2018. Eżaminati l-atti tal-kawża fid-dawl tad-dritt fundamentali in diżamina u l-ġurisprudenza fir-rigward, il-Qorti tasal għall-konklużjoni illi, għalkemm hemm diversi fatturi mhux fil-kontoll tal-ġudikant li jikkontribwixxu għal dewmien sabiex jiġu konklużi proċeduri, tqis illi xejn ma jikwalifika bħala żmien raġjonevoli li jiddekorru aktar minn erba' snin mill-jum li fih kawża tiġi differita għas-sentenza sal-jum li fih is-sentenza tiġi pronunzjata, aktar u aktar meta, bħal fil-każ odjern, ma kien hemm l-ebda kumplessità legali.

Għalkemm il-Qorti mhijiex konvinta li kienu t-tul li ħadu l-proċeduri li waslu għall-problemi psikoloġiċi tar-rikorrent, żgur illi dan it-tul eċċessiv ma kienx ta' ġid għall-istat mentali fraġili tiegħu. Dewmien fil-proċeduri toħloq fil-persuna akkużata inċertezza dwar jekk huwiex ser jinstab ħati jew innoċenti u xi jżomm għalih il-futur. Wieħed ma jridx jinsa wkoll li r-rikorrent kien kostrett li tul il-proċeduri kollha jmur jiffirma l-għassa darba fil-ġimgħa, jiġifieri għal tmintax-il sena sħaħ.

Kif intqal proprju fis-sentenza ta' David Marinelli vs Avukat Ġenerali et, pronunzjata minn din il-Qorti diversament presjeduta fit-3 ta' Lulju 2008:

"*Din il-Qorti tifhem illi ghar-rigward tar-ragonevolezza tad-dewmien ghandha ssir distinzjoni bejn process kriminali u dak civili, ghax fejn il-libertà jew il-gieh tal-persuna jkunu in*

issue, hu importanti li l-kwistjoni ma titwalx aktar milli hu necessarju, u filwaqt li fil-process civili, wiehed jista' jaccetta certu dewmien, dan m'ghandux ikun permess meta hemm imdendla kontra persuna akkuza ta' natura kriminali."

Għal dawn ir-raġunijiet, din il-Qorti hija sodisfatta li nonostante li r-rikorrent ukoll ikkontribwixxa għad-dewmien, xorta waħda kien hemm dewmien irraġjonevoli sabiex ġew konklużi l-proċeduri b'mod illi ġie leż id-dritt fundamentali tiegħu għal smiegħ xieraq fi żmien raġjonevoli kif protett bl-artikolu 39 (1) tal-Kostituzzjonali u l-artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropea.

Rimedju

Bħala rimedju għal ksur tad-drittijiet tiegħu, r-rikorrrent qiegħed jitlob kumpens non pekunjarju. Jibda biex jingħad li l-għoti ta' kumpens huwa fakultativ għaliex dikjarazzjoni li seħħ ksur tal-jedd ta' smigħ xieraq waħedha tista' f'xi każijiet isservi bħala rimedju. Min-naha l-oħra, jekk kemm-il darba l-Qorti tqis li jkun xieraq li tagħti lill-persuna mġarrba xi sura ta' kumpens, dan m'għandux ikun eżerċizzju ta' komputazzjoni ta' danni bħalma jsir, per eżempju, fi proċess ċivili normali.

Kif proprju gie ritenut mill-Qorti Kostituzzjonali fil-kawża Gasan Enterprises Limited vs Awtorità tal-Ippjanar, deċiża fit-3 ta' Frar 2009:

"Kawza kostituzzjonali ghal dikjarazzjoni ta' lezjoni ta' dritt fondamentali m'ghandhiex tigi konvertita f'kawza ghal danni akwiljani. Meta jigi riskontrat dewmien skont l-artikolu 6, ir-rimedju ghandu jkun, bhala regola, kumpens konsistenti f'danni morali li jkunu jirrispekkjaw id-dewmien ingustifikat, u dan indipendentement min-natura tal-kawza jew il-valur tal-proprjeta in kontestazzjoni, u bla pregudizzju ghad-danni materjali ossija reali li dak id-dewmien seta' effettivament ikkawza."

Fil-kawża ta' Raymond Urry et vs Avukat Ġenerali, tas-27 ta' Frar 2015, il-Qorti Kostituzzjonali qieset li sabiex tasal għal ammont

ta’ kumpens ġust u li jkun jirrifletti ċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ, il-Qorti għandha tikkonsidra, il-fatturi segwenti:

> *“a. id-dewmien inordinatament twil u eccessiv; b. in-natura kriminali tal-proceduri relevanti; c. il-grad ta’ stat ta’ incertezza, frustrazzjoni, u ansjetà li d-dewmien necessarjament iggenera f’persuna akkuzata; d. in-nuqqas tar-rikorrenti appellanti li jintraprendu xi inizjattiva biex jissolecitaw speditezza fl-andament tal-kawza taghhom; e. il-kontribut tar-rikorrenti appellanti ghad-dewmien tal-proceduri.”*

Rilevanti wkoll is-sentenza mogħtija reċentement mill-Qorti Kostituzzjonali fil-31 ta' Mejju 2019 fl-ismijiet Patrick Falzon vs Il-Kummissarju tal-Pulizija et, fejn intqal hekk:

> *“Fis-sentenza ta’ din il-Qorti aktar ricenti fl-ismijiet Victor Buttigieg v. Avukat Generali moghtija fis-26 ta’ Jannar 2018, il-kumpens moghti ghal dewmien irragonevoli kien ta’ €7,000 wara li gie kostatat li kull kaz kellu c-cirkostanzi partikolari tieghu li dawn ghandhom jigu meqjusa fil-likwidazzjoni tal-kumpens:*
>
> *“Din il-Qorti fil-fatt taqbel illi l-kwantum tal-kumpens għandu jiġi kkalkulat wara li l-Qorti tkun ħadet in konsiderazzjoni ċ-ċirkostanzi partikolari ta’ kull każ. Il-kumpens ma jiġix likwidat fl-astratt, abbażi biss tan-numru ta’ snin li tkun twalet il-kawża. U għalhekk mhux il-każ li l-Qorti tara x’kumpens ingħata f’kawżi oħra abbażi biss tas-snin u tapplika valur simili.”’*

Il-Qorti ma taqbilx mat-teżi tal-intimat Avukat Ġenerali fis-sens li m’għandux jiġi likwidat kumpens stante li l-Qorti tal-Appell Kriminali qieset it-trapass ta’ zmien u taffiet il-piena li kien ħaqqu jeħel ir-rikorrent.[1] Madanakollu, il-Qorti ser tieħu in konsiderazzjoni t-temperament fil-piena għall-finijiet ta’ likwidazzjoni ta’ kumpens f’dawn il-proċeduri.

---

[1] Mill-atti jirriżulta li dik il-Qorti, filwaqt illi kkonfermat il-ħtija tar-rikorrent, dwar il-piena li kkundannatu l-Ewwel Qorti qalet hekk, ‘*dwar ir-raba' aggravju dwar il-piena ghandu jinghad li dan il-perjodu hu wiehed fil-parametri tal-ligi izda minhabba t-trapass ta' zmien temperament huwa mishoqq.* Il-Qorti tal-Appell allura rriduċiet il-multa minn €5000 għal €2000.

Fid-dawl tal-ġurisprudenza ċitata u oħrajn, kif ukoll fid-dawl tal-konsiderazzjonijiet partikolari ta' dan il-każ, din il-Qorti hi tal-fehma li r-rimedju idoneu għal-leżjoni tad-dritt fondamentali tar-rikorrent huwa li jingħata kumpens ta' tlett elef Ewro (€3,000) bħala danni non pekunjarji.

Għaldaqstant, il-Qorti qiegħda taqta' u tiddeċiedi l-kawża billi:

Tilqa' l-ewwel talba u tiddikjara li r-rikorrent sofra leżjoni tad-dritt tiegħu għal smigħ xieraq fi żmien raġjonevoli kif sanċit permezz tal-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea u l-artikolu 39(1) tal-Kostituzzjoni;

Riferibbilment għat-tieni talba, tillikwida kumpens fl-ammont ta' tlett elef Ewro (€3,000) in linea ta' kumpens non-pekunjarju għal-leżjoni tad-drittijiet fundamentali tiegħu kif intqal u tordna lill-intimat Avukat Ġenerali jħallas dan il-kumpens hekk likwidat lir-rikorrent.

L-ispejjeż tal-kawża jitħallsu mill-Avukat Ġenerali.

IMHALLEF

DEP/REG